

УДК 336.71(477):339.732

РОЛЬ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ У РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

ROLE OF BANKS WITH FOREIGN CAPITAL IN RESTRUCTURING THE DOMESTIC BANKING SYSTEM

Олена Володимирівна НЕВМЕРЖИЦЬКА

*к. е. н., старший науковий співробітник наукового відділу Університету банківської справи НБУ (м. Київ)
E-mail: oobn@rambler.ru*

Olena V. NEVMERZHITSKA

Candidate of Economics, Senior Research Fellow of Scientific Department of the University of Banking of the NBU (Kyiv)

Анотація. У статті досліджено питання щодо особливостей функціонування комерційних банків з іноземним капіталом, аналіз їх стану.

Summary. The article deals with the issue of functioning of commercial banks with foreign capital and the analysis of their condition.

Ключові слова: банківська система, реструктуризація банків, злиття та поглинання комерційних банків.

Key words: banking system, bank restructuring, mergers and acquisitions of commercial banks.

Постановка проблеми. Під впливом інтеграції і технічних нововведень сформувалися досить сприятливі передумови для підвищення мобільності капіталів (поява транснаціональних банків, глобальних інтегрованих ринків тощо). Інтернаціоналізація фінансово-кредитної інфраструктури спричинила створення транснаціональних банків, які стали одними з головних суб'єктів сучасної глобальної фінансової системи.

Характерними ознаками прояву процесів глобалізації і міжнародної інтеграції у сфері фінансових відносин є створення міжнародних фінансових інституцій і центрів, входження на національні фінансові ринки іноземного капіталу та посилення його впливу на розвиток національних фінансових систем. Все це створює передумови для розвитку активних операцій купівлі-продажу, відкриває перед банківським сектором широкі перспективи зростання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні процеси глобалізації і міжнародної фінансової інтеграції набули конкретних форм прояву шляхом входження іноземних банків у вітчизняні фінансові ринки, використовуючи для цього різні форми: через купівлю українських банків, поглинання їх, створення нових банків з іноземним капіталом.

Сьогодні серед вчених немає однозначної дум-

ки щодо наслідків збільшення частки іноземного капіталу в структурі вітчизняної банківської системи. Так, на думку О. Барановського [1] та А. О. Єпіфанова [4], надмірна концентрація іноземного капіталу спричинить повну руйнацію національного банківського сектору.

Процеси входження іноземних банків на вітчизняний фінансовий ринок відбуваються майже в закритому режимі, без належних обґрунтувань. За відсутності довгострокової державної програми розвитку банківської системи України в умовах наростання процесів глобалізації, експансії зарубіжними банками вітчизняних фінансових ринків це може призвести до негативних наслідків.

У наукових працях, В. Геєць [2] та К. В. Павлюк [8], вважають, що, навпаки, присутність іноземного капіталу на вітчизняному фінансовому ринку сприятиме підвищенню ефективності роботи українських банків, залученню передових банківських технологій, розширенню спектра послуг, що надаються, сприятиме залученню іноземних інвесторів, створенню джерел інвестиційних ресурсів.

Метою статті є дослідження особливостей функціонування комерційних банків з іноземним капіталом, аналіз їх стану.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Частка іноземного капіталу в Україні щорічно зростає, все більше інститутів стають об'єктами угод купівлі з боку іноземних фінансових установ та переходять під контроль іноземних інвесторів (табл. 1).

Дослідження показали, що процеси опанування національних фінансових ринків іноземними банками є притаманними для різних країн світу. Однак найбільш інтенсивно вони відбуваються в країнах з перехідною економікою. При цьому зберігається, як правило, односторонній рух капіталів: від розвинених держав до менш розвинених. Опанування іноземними банками національних фінансових ринків супроводжується, як правило, зростанням конкурентної боротьби між банками за сфери впливу та клієнтів.

Як свідчать статистичні дані [9, 10], банківська система України за більшістю показників, які характеризують її потужність, наразі не може конкурувати з банківськими системами багатьох постсоціалістичних європейських країн та економічно розвинених держав Західної Європи. Так, відношення активів банківської системи до ВВП в Україні у 2006 р. становило близько 50 %, тоді як у Великобританії, а також у Франції і країнах зони євро цей показник коливався у межах 240–340 %. З іншого боку, слабкий розвиток фінансової інфраструктури в Україні є аргументом на користь значної присутності іноземних банків на вітчизняному ринку. А отже, можна очікувати збільшення спектра банківських послуг та зниження їх вартості.

За офіційними даними, в Україні функціонують іноземні банки різних держав. Слід констатувати, що співвідношення іноземного банківського капіталу різних країн постійно змінюється при збільшенні його загальної частки в сукупному капіталі вітчизняної банківської системи. Сьогодні вітчизняні банки є предметом зацікавлення більшою мірою для іноземних інвесторів з Європейського Союзу. Хоча, загалом, активність окремих країн-членів ЄС є досить низькою щодо купівлі акцій вітчизняних банків (рис. 1).

За період 2006–2010 рр. іноземний капітал в український банківський сектор надійшов з 17 країн. Слід відзначити, що найбільш активними інвесторами є представники Російської Федерації, адже за 2006–2010 рр. російські фінансові установи придбали 5 українських банків, що приблизно становить четверту частину від усіх підписаних угод упродовж цього періоду. Найбільш активно російські інвестори почали діяти упродовж 2006–2007 рр., адже 4 з 5 угод були підписані саме в цей період. Станом на 01.01.2011 р., російські фінансові установи контролюють 11 банків України, три з яких входять до десятки лідерів українського банківського ринку [3].

Другим за активністю інвестором на україн-

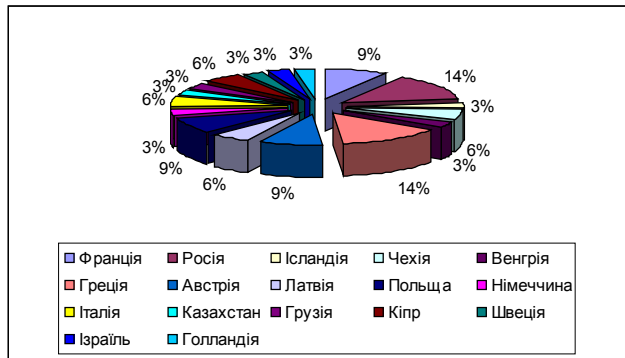

Рис. 1. Кількість угод злиття і поглинання українських банківських установ у розрізі країн-покупців за 2006–2011 рр.

Джерело: складено автором на основі опрацювання [3].

ському банківському ринку є Греція, частка якої становить 14 % від загальної кількості угод, що за період 2006–2010 рр. підписали 5 угод купівлі акцій українських банківських установ.

Кожен конкретний іноземний банк, виходячи на фінансовий ринок України, намагається розробити і реалізувати свою стратегію розвитку. Дослідження показали, що банки західноєвропейських розвинених держав входження на вітчизняний фінансовий ринок пов'язують із розв'язанням внутрішніх економічних проблем, включаючи підвищення прибутковості банківської діяльності за рахунок реалізації власних конкурентних переваг, зміцнення своїх позицій на міжнародних ринках.

На нашу думку, наразі складно передбачити кінцеві наслідки впливу іноземних банків на розвиток вітчизняної банківської системи відбувається поступово.

Однак вже сьогодні можна виокремити нові тенденції, які проявляються з приходом іноземних банків на вітчизняний фінансовий ринок:

- посилення конкуренції між вітчизняними та зарубіжними банками за клієнтів. Одночасно підвищилась якість обслуговування клієнтів та розширився асортимент послуг, які надаються вітчизняними банками. Це безсумнівно є позитивним як для клієнтів вітчизняних банків, так і для банківської системи загалом, оскільки присутність іноземних банків змусила банківську систему активізувати реалізацію стратегії адаптації та наближення до вимог міжнародних стандартів;

- зміни в структурі джерел формування банківського капіталу. Іноземні банки через свої материнські структури отримали доступ до більш дешевих, ніж в Україні, фінансових ресурсів. Використання таких ресурсів іноземними банками та банками з іноземним капіталом поставило українські банки в складні умови щодо здійснення ними фінансово-кредитних операцій,

Таблиця 1

Ринок злиття і поглинання в Україні у 2006–2010 рр.

Часові межі	Загальна вартість угод, млрд дол США	Зміни відносно попереднього періоду, %	Кількість угод, шт.	Середня вартість угод, млрд дол США
1	2	3	4	5
2006 рік				
I квартал	0,59		10	0,059
II квартал	1,81	206,78	32	0,057
I півріччя	2,53		42	0,06
III квартал	0,57	-68,51	40	0,014
IV квартал	0,62	8,77	27	0,023
II півріччя	1,19	-52,96	67	0,018
РІК	3,72		109	0,034
2006 рік	0,31	(середньомісячний показник)		
2007 рік				
I квартал	4,02	548,39	17	0,24
II квартал	2,72	-32,3	25	0,11
I півріччя	6,74	466,39	42	0,16
III квартал	7,12	161,8	23	0,31
IV квартал	8,33	17,0	21	0,4
II півріччя	15,45	129,2	44	0,35
РІК	22,19	496,51	86	0,26
2007 рік	1,85	(середньомісячний показник)		
2008 рік				
I квартал	1,69	-79,71	14	0,12
II квартал	0,44	-73,96	12	0,04
I півріччя	2,13	-86,21	26	0,08
III квартал	0,04	-90,91	3	0,01
IV квартал	1,15	1875	11	0,1
II півріччя	1,19	-44,13	14	0,09
РІК	3,32	-85,04	40	0,08
2008 рік	0,28	(середньомісячний показник)		
2009 рік				
I квартал	1,20	4,35	5	0,24
II квартал	1,63	35,83	13	0,13
I півріччя	2,83	137,82	18	0,16
III квартал	0,78	-52,15	5	0,16
IV квартал	1,83	134,62	12	0,15
II півріччя	2,61	-7,77	17	0,15
РІК	5,44	63,86	35	0,16
2009 рік	0,45	(середньомісячний показник)		
2010 рік				
I квартал	1,19	-34,97	8	0,15
II квартал	1,98	66,39	10	0,2
I півріччя	3,56	36,4	18	0,2
III квартал	0,78	-60,6	5	0,16
IV квартал	1,63	108,9	13	0,13
II півріччя	2,41	32,3	18	0,15
РІК	5,97	9,74	36	0,18
2010 рік	0,5	(середньомісячний показник)		

Джерело: складено на основі даних експертно-аналітичної групи M&A-Intelligence.

активізувавши політику їх власників в напрямках об'єднання з іноземним банківським капіталом;

- стратегічні зміни у виборі джерел формування банківського капіталу і орієнтація на дешевий позичковий капітал підвищили залежність банківської системи України від іноземного капіталу. За офіційними даними частка зовнішнього боргу вітчизняних банків у сумарній заборгованості України складала у 2006 р. – 8,7 %, у 2007 р. – 15,8 %, у 2008 р. – 21,5 %, у 2009 р. – 27,4 %, а у 2010 р. – 38,2 %. Але зростання зовнішньої заборгованості вітчизняних банків не може стати стратегічним напрямом роз-

витку банківської системи України. У цьому аспекті доцільно Національному банку України розробити стратегію обмеження зовнішньої заборгованості банківської системи, розширення альтернативних варіантів включення в банківський обіг заощаджень фізичних і юридичних осіб;

- наявність економічних переваг в іноземних банках сприятиме перерозподілу ринку банківських послуг на користь іноземного капіталу. При цьому іноземні банки не поспішають позбуватись своїх переваг і з максимальною прибутковістю використовують їх на вітчизняному фінан-

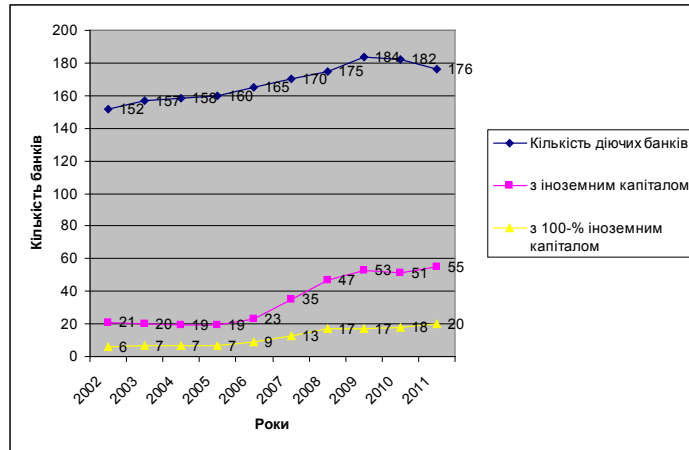

Рис. 2. Структура банківської системи України за 2002–2011 рр.
Джерело: [7].

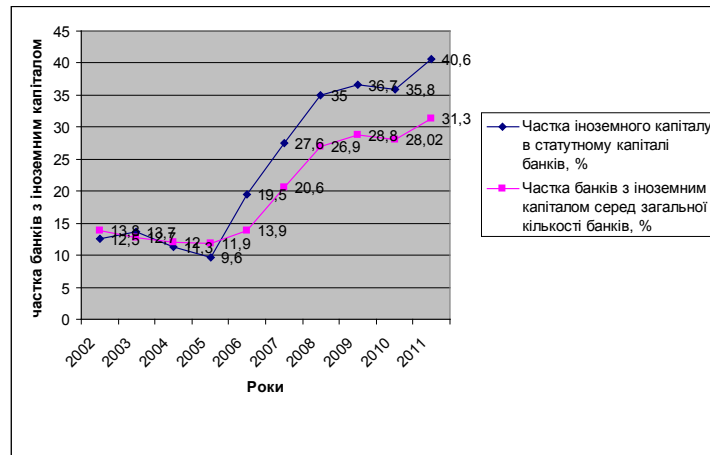

Рис. 3. Частка участі іноземного капіталу за 2002–2011 рр.
Джерело: [7].

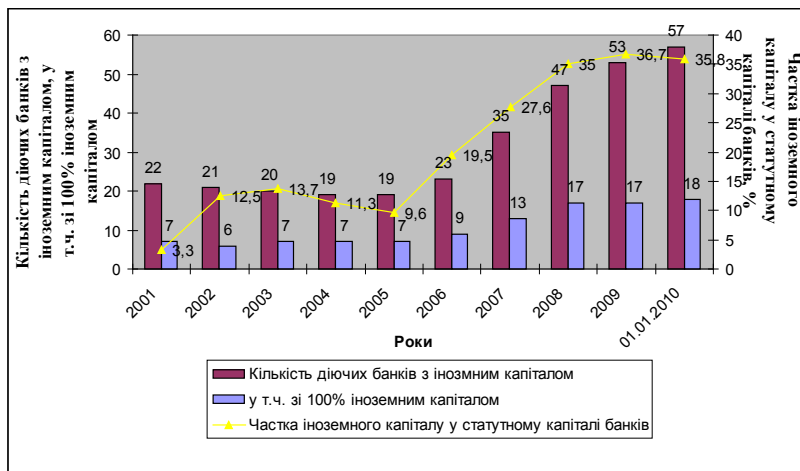

Рис. 4. Динаміка банків з іноземним капіталом в Україні за 2001–2010 рр.
Джерело: [7].

совому ринку.

Іноземні інвестори впливають на розвиток банківської системи України шляхом:

- пайової участі в управлінні банками-резидентами;
- створення банків-нерезидентів;
- придбання діючих фінансово-кредитних установ.

Підтвердженням цьому слугують такі дані: з 01.01.2001 р. по 01.01.2011 р. кількість діючих банків в Україні зросла з 153 до 176 установи. Водночас, спостерігаємо значне збільшення кількості банків з іноземним капіталом: з 22 до 55 банків, у тому числі зі 100 % іноземним капіталом – з 7 до 20 банків. Відповідно, частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків зросла з 3,3 % до 40,6 % [7].

Як бачимо з рис. 2 та 3, частка іноземного капіталу у банківській системі України має тенденцію до зростання. При цьому іноземні фінансові групи не розпорошують свої капітали, а купують виключно великі, розгалужені та стабільні банки, ті банки, які формують «ядро» банківської системи України, визначають її стабільність і функціональну спроможність.

Привабливість банківського сектору економіки України для європейських інвесторів, на нашу думку, пояснюється високими, порівняно з країнами Європи, процентними ставками і високими темпами зростання активних операцій, про що свідчить збільшення кредитно-інвестиційного портфеля.

Банківська система України сьогодні відкрита для входження іноземного капіталу (рис. 4). Чинне законодавство дає можливість створювати в Україні банки із 100 % іноземним капіталом, але з обов'язковою вимогою - це мають бути дочірні банки, що діють у правовому полі України.

Як уже зазначалося, найбільш розповсюдженим методом проникнення іноземного капіталу в банківський сектор економіки країни є придбання кредитних установ іноземними інвесторами. Методи такого придбання залежать від організаційно-правового типу власності установ, що продаються.

В Україні організаційно-правовий тип власності банків регулюється на законодавчому рівні. Всі банки мають бути акціонерними товариствами, а з недавнього часу лише публічними акціонерними товариствами. Саме тому продаж українських банківських установ відбувається через продаж їх акцій.

Таким чином, завдяки розширенню присутності іноземних банків в Україні інтенсифікується розвиток якісно нового фінансово-економічного середовища, головну роль в якому відіграватимуть іноземні банки та іноземна валюта [11].

Як уже зазначалося вище, іноземні банки входять у банківський сектор України за допомогою купівлі вітчизняних комерційних банків шляхом реорганізації, процеси якої є варіантом зовнішнього зростання

і можуть бути зумовлені певними мотивами (табл. 2).

Окреслимо детальніше розвиток процесів реорганізації банків за останні роки.

У 2006 році у фінансовому секторі економіки України було укладено 16 угод з 109 загальних на суму 2,9 млрд дол США. Слід відзначити, що аналогічного періоду у фінансовому секторі економіки Росії було укладено 32 угоди загальною вартістю 2,5 млрд дол США. Протягом 2006 року 12 українських банків перейшли у власність різних фінансових груп Європи, а 2 комерційні банки – Росії.

На нашу думку, інтерес інвесторів до банківського сектору економіки України пов'язаний з можливістю отримання разом з новими активами необхідних ліцензій, клієнтської бази і філійної мережі.

Тенденція до збільшення частки іноземного капіталу, яка розпочалася в 2006 році в фінансовому секторі, продовжилася і в 2007 році. Упродовж 2007 року на банківському ринку України було зареєстровано 86 угод щодо реорганізації комерційних банків на загальну суму 22,19 млрд дол США, що на 496,51 % більше, ніж у 2006 році, коли було зафіксовано 109 угод (див. табл. 1). Загалом у 2007 року спостерігалася тенденція до зростання таких угод, окрім II кварталу 2007 року, де відбувся незначний спад, проте це не вплинуло на приріст даних угод упродовж року.

За 2006–2007 рр. було укладено 2 угоди за межами України загальною вартістю 29 млн дол США (КБ «Укрпромбанк» придбав 35 % акцій ЗАТ «Армбізнесбанк» (Арменія) та ЗАТ «ПриватБанк» придбав 75 % акцій АТ «Тао банк» (Грузія).

На нашу думку, головними чинниками зацікавленості стратегічних інвесторів в банківському секторі України у 2007 році були сегмент роздрібного банкінгу, а також можливості збільшити частку ринку шляхом консолідації сектору. Причинами цьому були:

1. Зміна споживчого менталітету.
2. Низький ступінь проникнення банківських послуг.
3. Значні середньорічні темпи приросту ВВП.
4. Збільшення кількості локальних банків.

Відповідно до показників середньорічних темпів приросту загальних активів і кредитів фізичним особам у 2007 році (58 % і 119 % відповідно, порівняно з 2006 р.), банківський сектор України розвивався швидшими темпами, ніж сектори Центральної та Східної Європи.

Основною причиною сповільнення процесів реорганізації у банківському секторі економіки України у 2008 році є фінансова криза, яка прямо пропорційно вплинула на можливості країн-інвесторів. Упродовж 2008 року в Україні було укладено лише 40 угод загальною вартістю 3,32 млрд дол США (див. табл. 1), з них лише 4 угоди в банківському секторі України, а упродовж аналогічного періоду 2007 року – 86 угод на суму 22,19 млрд дол США, з них 19 угод в банківському секторі України.

Таблиця 2

Основні мотиви реорганізації комерційних банків

	У межах однієї країни	У різних країнах
Міжбанківська реорганізація	Національна реорганізація банків	Міжнародна реорганізація банків
	Основна мета – зменшення витрат за рахунок економії на масштабах. Зменшення філійної мережі і адміністративних затрат, включаючи інформаційні технології і управління ризиками.	Основна мета – збільшення розміру банку на ринку банківських послуг. Можлива раціоналізація адміністративних функцій.
Реорганізація за участю інших фінансових інститутів	Національна консолідація	Міжнародна консолідація
	Основна мета – досягнення ефекту синергії за рахунок надання більш широкого спектру послуг. Диверсифікація ризиків та доходів. Можлива раціоналізація адміністративних функцій.	Основна мета – досягнення ефекту синергії за рахунок надання більш широкого спектру послуг та збільшення розміру банку на ринку банківських послуг. Диверсифікація ризиків та доходів. Раціоналізація за рахунок розміщення і проведення операцій в різних країнах.

Джерело: [8].

Високий рівень відсоткових ставок за кредитними операціями, невисокий рівень концентрації на ринку, а також наявність регулятора (Національного банку України) збільшують інтерес міжнародних фінансових груп до купівлі вітчизняних комерційних банків з метою виходу на нові ринки.

За I півріччя 2009 року банківський сектор, за показниками злиття та поглинання, значно зріс порівняно з показниками 2008 року, проте наслідки фінансової кризи не дали можливості досягнути рівня 2007 року або збільшити показники входження іноземних банків на територію України.

Слід зазначити, що упродовж цього періоду відбувалася рекапіталізація банківських установ шляхом емісії акцій, забезпечених облігаціями внутрішньої державної позики.

У I півріччі 2010 року не відбулося змін на ринку злиття і поглинання, але варто зазначити, що зросла середня вартість угоди – з 15 млн дол США в II півріччі 2009 року до 20 млн дол США.

Узагальнюючи результати аналізу, нами визначено переваги та недоліки процесу входження іноземних банків на вітчизняний банківський ринок.

До переваг слід зарахувати такі: підвищення ефективності діяльності банків, зумовлене посиленням конкуренції; удосконалення системи управління банківськими ризиками; підвищення ефективності банківського нагляду і регулювання банківської діяльності.

Розширення присутності банків з іноземним капіталом на українському банківському ринку сприяє подальшому впровадженню сучасних банківських технологій, міжнародного досвіду ведення банківської справи, підвищення ква-

ліфікаційного рівня банківських працівників (адже вони будуть вимушені працювати за європейськими стандартами надання банківських послуг), принципів корпоративного управління в банківській діяльності.

Основним негативним чинником, який може призвести до фінансової нестабільності є банкрутство вітчизняних банків унаслідок неможливості конкурування з іноземними банківськими установами.

З метою пом'якшення негативних наслідків створення в Україні філій іноземних банків, доцільним є встановлення відповідних критеріїв допуску іноземного капіталу на вітчизняний фінансовий ринок.

Деякі науковці та банкіри [5], [11] висловлюють думку, що саме банківські об'єднання зможуть протистояти, з одного боку, світовим фінансовим корпораціям, які поглинають банківські установи та перетворюють їх на функціональні підрозділи, спонукаючи працювати на економіки інших держав, а, з іншого, – сприятимуть зміцненню вітчизняної банківської системи, мінімізації ризиків, зростанню довіри населення до фінансових інституцій. У світовій практиці такі об'єднання набули поширення ще кілька десятиріч тому, однак і досі їх роль у банківській системі залишається предметом активних досліджень учених.

Іноземні інвестиції в банківській системі беззаперечно важливі з погляду надходжень додаткових фінансових ресурсів, нових банківських технологій, підтримки конкуренції між банками тощо.

Водночас, все це виправдано, коли вже склалася національна банківська система з міцною власною ресурсною базою. Однак, відомо, що рі-

вень монетизації в Україні (близько 48,7 станом на 30 вересня 2011 р.) є значно нижчим від рівня країн з розвинутою економікою, де цей показник наближається до розміру ВВП, або навіть перевищує його [6]. Суттєво меншим є і сам розмір ВВП. В умовах, коли ці показники є не співставними, прихід в Україну іноземних філій, діяльність яких буде регулюватися розміром капіталу материнського банку, поставить іноземні банківські установи в задалегідь вигідніше становище при неможливості з боку українських банків скласти їм адекватну конкуренцію.

Для порівняння можна сказати, що активи та капітал всієї банківської системи України є меншими, ніж ті, якими володіє середній європейський банк. За цих умов не буде виконуватися принцип «рівних конкурентних можливостей», який підтримується багатьма міжнародними організаціями.

Загалом прихід іноземних банків на націо-

нальний банківський ринок може стати вагомим чинником прискорення процесів розвитку банківського сектора внаслідок посилення міжбанківської конкуренції.

Висновки. Відзначаючи появу нових тенденцій в розвитку вітчизняної банківської системи із приходом іноземних банків, важливо врахувати, що їх діяльність на українському ринку з дешевим кредитним ресурсом, високоякісним обслуговуванням клієнтів сприятиме посиленню впливу на управління процесами використання кредитних ресурсів у реальній економіці. Відповідно, може послабитися вплив на розвиток національної економіки України не тільки вітчизняних комерційних банків, але й Національного банку України. Насамперед це означає, що банківський капітал – як вітчизняний, так і зарубіжний, якщо він функціонує в Україні, повинен забезпечувати ефективний розвиток економіки країни відповідно до визначених урядом стратегічних напрямів.

Список використаних джерел

1. Барановський О. Іноземний капітал на ринках банківських послуг України, Росії та Білорусі / О. Барановський // Вісник НБУ. — 2007. — № 9. — С. 12.

2. Геєць В. Іноземний капітал у банківській системі України / В. Геєць // Дзеркало тижня. — 2007. — № 26 (605).

3. Гриньков Д. Слияние двух лун [Електронний ресурс] / Д. Гриньков // Бизнес. — 2009. — 12 января. — Режим доступа : <http://ei.com.ua/news/344128-slijanie-dvuh-lun-biznes.html>.

4. Єпіфанов А. О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України: Монографія / А. О. Єпіфанов. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. — 417 с.

5. Криклій А. С. Інвестиційна діяльність і капіталізація банків: питання теорії і практики / А. С. Криклій // Економіка та держава. — 2005. — № 11. — С. 25–30.

6. Основні показники економічного та соціального розвитку України [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. — Режим доступу : [http://me.kmu.](http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/info_boxes?art_id=38501&cat_id=38506)

[gov.ua/control/uk/publish/article/info_boxes?art_id=38501&cat_id=38506](http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/info_boxes?art_id=38501&cat_id=38506).

7. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.

8. Павлюк К. В. Діяльність іноземних комерційних банків в Україні: тенденції та проблеми / К. В. Павлюк, В. А. Кажан // Фінанси України. — 2006. — № 6. — С. 143–150.

9. Реальний сектор [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57896.

10. Фінансовий сектор. Фінансові ринки [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580.

11. Яценюк А. П. Обґрунтування принципів і стандартів банківського регулювання та нагляду / А. П. Яценюк // Вісник Української академії банківської справи НБУ. — 2009. — № 1. — С. 3–8.